

ARAŞTIRMA

DENİZLİ VALİ NECATİ BİLİCAN ÇIRAKLIK EĞİTİM MERKEZİ'NDE OKUYAN ÇIRAKLARIN ÇALIŞMA YAŞAMINA İLİŞKİN ÖZELLİKLER*

Aysun ÖZŞAHİN**, Mehmet BOSTANCI***, Mehmet ZENCİR****

ÖZET

Araştırma 1996-1997 eğitim-öğretim yılında Denizli Vali Necati Bilican Çıraklık Eğitim Merkezi'nde okuyan ve çalışan çocukların çalışma yaşamlarına ilişkin bilgileri elde etmek amacıyla yapılmıştır. Kesitsel ve tanımlayıcı bir çalışmadır. Çocukların %87.8'i erkek, %12.2'si kızdır ve yaş ortalaması 16.02 ± 1.41 'dir. Çocukların çok erken yaşlarda çalışmaya başladıkları, yasal olarak belirtilen çalışma saatlerinden çok daha uzun çalıştıkları (%81.9'u günde 8 saatten daha fazla çalışıyor), %65.3'ünün yasal hakları olan yıllık izinlerini kullanamadıkları ya da daha kısa süreyle kullanabildikleri, yaşlarına göre almaları gereken asgari ücretin altında bir ücretle çalıştırıldıkları saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çırak, çıraklık eğitim merkezi, çalışma koşulları.

SUMMARY

THE CHARACTERISTICS OF WORKING CONDITIONS IN DENİZLİ VALİ NECATİ BİLİCAN APPRENTICESHIP EDUCATION CENTER'S STUDENTS

The study has been performed at Denizli Necati Bilican Apprenticeship Education Center in 1996-1997 and apprentice working conditions investigated. It's a cross-sectional and descriptive study. The children were % 87.8 boys and %12.2 girls and mean age of the group was 16.02 ± 1.41 . The children had begun working at very early ages and worked longer than legal working hours (81.9% worked more than 8 hours), 65.3% didn't use their legal vacation and received lower salaries than minimum wage for their age.

Key Words: Apprentice, Apprenticeship Education Center, working conditions.

GİRİŞ

Ülkemizde çocuklar ve gençler nüfusun büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Devlet İstatistik Enstitüsü "1996 Yılı Hane Halkı İşgücü Anketi" verilerine göre orta öğrenim dönemindeki çocukların 2/5'inin okuyamadığı ve 1/3'ünden fazlasının da "işçi" olarak çalıştırıldığı belirtilmektedir (DİE; 1996).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) yaptığı araştırmalar sonucunda, tüm dünyada çalıştırılmakta olan, yani okumak ve oynamak dışında etkinlik sürdüren 15 yaşından

* Bu çalışma 20-23 Nisan 1998'de Ankara'da gerçekleştirilen III. Ulusal İşçi Sağlığı Kongresi'nde poster olarak sunulmuştur.

** Uzm. Dr., Pamukkale Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı AD

*** Doç. Dr., Pamukkale Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı AD

**** Yrd.Doç. Dr., Pamukkale Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı AD

küçük çocuk sayısının 300 hatta 400 milyon dolaylarında olduğunu ve bu çocukların %98'inin gelişmekte olan ülkelerde bulunduğunu bildirmiştir. Ulusların gelişmişlik düzeylerine göre değişmekle birlikte faal işgücü arzlarının %10 ile %25'ini çocuk işçiler oluşturmaktadır. ILO 1996'da yaptığı bir çalışmada, sadece gelişmekte olan ülkelerde, yaşları 5 ile 14 arasında olan en az 120 milyon çocuğun çalıştığını, okula gitmeyi de sürdürerek çalışan çocukların sayısının ise 250 milyon civarında olduğunu belirtmektedir (ILO, 1996; UNICEF, 1997).

Bu çocukların hem ergenlik döneminde olmaları, hem de henüz küçük yaşlarda erişkin kimliğine bürünerek erişkinlerle aynı ortamda çalışmaları, fiziksel, sosyal ve ruhsal açıdan gelişimlerini çok olumsuz bir biçimde etkilemektedir (Fişek G.; 1993; Dernien JM.; 1994; Boidin C.; 1995; Gökler B.; 1995).

Çıraklık kurumu, geleneksel toplumlarda çocukların usta-çırak ilişkisi ve geleneksel emek ilişkileri içinde zanaat edinmesini, bir meslek grubuna girmeleri anlamını taşımaktadır. Çıraklığın geleneksel olarak toplumun alışık olduğu bir kurum olması ve çocukların "çırak" adı altında çalışmaya başlamaları, çocuk emeğinin toplumsal ya da kültürel engellerle karşılaşmadan kolayca sömürülmesine ve çalışan çocuk sayısının yaygınlaşmasına neden olmaktadır (Köksal SE., Lordoğlu K.; 1993; Bulutay T.; 1995). Resmi istatistiklere göre ülkemizde çırakların sayısı 1.5 milyon olarak tahmin edilmektedir. Ancak gerçek rakamın daha yüksek olduğu ve kırdan kente göç nedeniyle daha da artacağı düşünülmektedir (MEB Çıraklık Yaygın Eğitim Merkezi Genel Müdürlüğü Çalışma Raporu; (1995); Aksel, Ş.; 1997).

Ayrıca dünyada ve ülkemizde, çalışan çocukların fiziksel ve cinsel istismara maruz kalmalarının, akranlarından daha yüksek oranlarda olduğu araştırmalarla kanıtlanmıştır (UNICEF; 1997; Türk-İş Çalışan Çocuklar Bürosu Raporu; 1991; Kozcu, Ş.; 1991; Yıldız, A.N.; 1995).

Bunun dışında çocukların yasal olmayan işlerde çalıştırılmaları da sorunun bir başka boyutunu oluşturmaktadır (Fişek G.; 1993; ILO; 1996).

Araştırma 1996-1997 eğitim-öğretim yılında Denizli Vali Necati Bilican Çıraklık Eğitim Merkezi'nde okuyan ve çalışan çocukların, çalışma yaşamlarına ilişkin bilgileri elde etmek amacıyla yapılmıştır.

GEREÇ ve YÖNTEM

Kesitsel ve tanımlayıcı bir çalışmadır. Araştırmanın evrenini, 1996-1997 eğitim-öğretim yılında Denizli Vali Necati Bilican Çıraklık Eğitim Merkezi'nde haftanın bir günü öğrenim gören, diğer günlerde de bir iş yerinde çalışan "aday çırak" ya da "çırak" çocuklar oluşturmaktadır. Örneklem grubuna bu çocukların tümü (2207 çocuk) alınmıştır. Veriler anket yöntemi ile toplanmış; SPSS Version 6.0 programı yardımıyla bilgisayarda değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Araştırmada toplam 2207 öğrencinin 1891'ine (% 85.7) ulaşılmıştır. Ulaşamama nedeni araştırmanın uygulandığı günlerde bazı çırakların okula devamsızlıklarıdır.

Çırakların %87.8'i erkek, %12.2'si kızdır ve yaş ortalamaları 16.02 ± 1.41 'dir; %87.8'i Denizli merkez, ilçe veya köylerinde doğmuştur. Çocukların ailelerinin %54.8'i merkez ilçe olmak üzere %99.3'ü Denizli'de yaşamaktadır. Yaklaşık dörtte üçü (%73.4), 10 yıldan daha uzun süredir Denizli'de ve %85.6'sı ailesiyle (anne, baba, kardeşlerle birlikte veya yalnız anne ya da babasıyla) birlikte yaşamaktadır (Tablo I).

Çırakların 2/3'ünden fazlası (%66.4'ü) kendisi okumak istemediği için öğrenimine devam etmediğini, %17.1'i geçim sıkıntısı nedeniyle, %10.8'i ise ailesi okula göndermediği için okuyamadığını belirtmiştir (Tablo II). Çocukların yarısından fazlası (%51.6) eğer yeniden bir fırsat verilse öğrenimlerine devam etmek istediklerini, %22.6'sı ise bu konuda bir fikri olmadığını belirtmiştir. Öğrenime devam etmek isteyenlerin %46.0'sı işi bırakıp okula devam etmeyi, %54.0'ü iş ve okula birlikte devam etmeyi tercih edeceğini belirtmiştir (Tablo II).

Araştırma grubundaki çocukların %58.1'inin 2-3 kardeşi, %29.9'unun ise 4-5 kardeşi vardır. Çocukların %36.8'inin hiç çalışan kardeşi yoktur. %32.8 (1/3)'ünün 1 çalışan kardeşi, %26.5'inin ise 2-3 çalışan kardeşi vardır. 4 ve daha fazla sayıda çalışan kardeşi olanların oranı %3.9'dur.

Araştırma grubunda yer alan çocukların ailelerine ilişkin veriler değerlendirildiğinde; %97.5'i annesinin, %94.0'ü babasının, "öz" olduğunu ve yaşadığını belirtmiştir. Yaklaşık 3/4'ünün (%72.3) annesinin okur-yazar ya da ilkökul mezunu olduğu, %18.6'sının ise okur-yazar olmadığı; %80.4'ünün babasının okur-yazar ya da ilkökul mezunu olduğu, %4.1'inin okur-yazar olmadığı görülmektedir. Çocukların %76.3'ünün annesi çalışmamaktadır. Annesi çalışan çocukların %46.3'ünün annesi işçi olarak çalışmaktadır; bunu çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşanlar ve hizmetle ilgili mesleklerde çalışanlar izlemektedir. Çocukların %84.9'unun babası çalışmakta ve bunların %42.0'si işçi, %25.9'u çiftçilik ve hayvancılık, %10.3'ü de satışla ilgili mesleklerde çalışmaktadırlar.

Araştırma grubundaki çocukların %94.6'sı anne-babasının iyi geçindiğini belirtmiştir. Çocukların çok az bir kısmı (%3.3'ü), kendilerinin anne-babalarıyla geçimlerinin kötü olduğunu belirtmişlerdir.

Araştırma grubundaki çocukların yaklaşık 1/4'ü (%23.5) motorculuk dalında çalışmaktadır. Bunu izleyen ilk beş sırada; metal işleri (14.4), ağaç işleri (14.0), berberlik (12.4), konfeksiyon (9.9) ve elektrikçilik (8.2) yer almaktadır (Tablo III).

Çocukların çalışmaya başlama yaş ortalaması; $12.87 \pm$

Tablo 1: Araştırma Grubunun Bazı Sosyodemografik Özelliklerine Göre Dağılımı

	Sayı	%**
Cinsiyet		
Kız	231	12.2
Erkek	1659	87.8
Toplam	1890*	100.0
Yaş Grupları		
13	31	1.7
14	246	13.0
15	431	22.8
16	509	27.0
17	373	19.7
18 ve üzeri	299	15.8
Toplam	1889*	100.0
Kiminle Birlikte Kalıyor		
Ailemle (anne,baba,kardeşler)	1557	82.5
Annemle	48	2.5
Babamla	12	0.6
Akrabalarımın Yanında	52	2.8
Bekar Evinde	209	11.1
Diğer (yurtta, iş yerinde, pansiyonda)	9	0.5
Toplam	1887*	100.0

*Cinsiyet sorusunu 1 kişi ve yaş sorusunu 2 kişi yanıtlamamıştır.

**Yüzdeler yanıt veren kişilere göre hesaplanmıştır.

1.46 ve çalışmaya başlama yaşı minimum:7, maksimum:18'dir.

Çocukların yarısından fazlası (%53.5) günde 9-12 saat, %28.4'ü ise 12 saatten fazla çalıştıklarını belirtmişlerdir. Yasal çalışma süresi olan günde 8 saat çalışan çocukların oranı ise sadece %18.1'dir. Araştırma grubunun %69.2'si yaptıkları işi sevdiklerini, %27.2'si bazı yönlerini sevdiklerini belirtmişlerdir. Çocuklara iş yerinde ne tür işler yaptıkları sorulduğunda, toplam %66.6'sı sadece kendi mesleği ile ilgili işler yaptıklarını, %29.7'si kendi işiyle birlikte bazen getir-götür işlerini de yaptıklarını, %3.7'si ise sadece getir-götür işlerini yaptıklarını belirtmişlerdir. Çocukların %58.1'i iş yerinde genellikle yıllık izin verilmediğini, %13.2'si yılda 8-15 gün yıllık izin kullandıklarını, %7.2'si ise yılda 7 gün ya da daha az yıllık izin kullandıklarını belirtmişlerdir (Tablo IV). Yine araştırma grubumuzdaki çocukların %83.3'ü haftada 6 ya da 7 gün çalıştıklarını belirtmişlerdir. Haftada 5 gün çalışanların oranı ise sadece %22.5'dir. Hafta sonu tatili olan çocukların da bir bölümü tatillerini ailelerine yardım ederek, yani ev işlerinde, tarlada ya da ailenin iş yerinde çalışarak geçirdiklerini belirtmişlerdir.

Çırakların aylık kazanç durumları incelendiğinde; %0.9'u hiç ücret almadan çalıştıklarını, %10.6'sı ayda

Tablo 2: Araştırma Grubundaki Çocukların Öğrenime Devam Etmeme Nedenleri ve Öğrenime Devam İstekleri

Öğrenimine Devam Etmeme Nedeni	Sayı	%**
Geçim Sıkıntısı	323	17.1
Ailem Göndermedi	202	10.7
Kendim Okumak İstemedim	1254	66.4
Okuldan Atılmam Nedeniyle	29	1.5
Köyden Göç Ettiğimiz İçin	22	1.2
Okul Uzakta Olduğu İçin	24	1.3
Diğerleri	34	1.8
Toplam	1888*	
Öğrenime Devam Etme İsteği		
Evet	973	51.6
Hayır	486	25.8
Bilmiyorum	425	22.6
Toplam	1884*	100.0

*Öğrenime devam etmeme nedeni ve öğrenime devam etme isteği ile ilgili soruları yanıtlamayan kişiler vardır.

**Yüzdeler yanıt veren kişiler üzerinden hesaplanmıştır.

5.000.000 TL ya da daha az kazandığını, %30.5'i ayda 5.000.001 - 15.000.000 TL, %26.8'i 15.000.001 - 25.000.000 TL, %31.2'si ise ayda 25.000.001 TL ya da daha fazla kazandıklarını belirtmişlerdir (Tablo V). Çocukların %54.3'ü kazandıkları paranın bir kısmını harcıyıp, kalanını ailelerine verdiklerini ya da biriktirdiklerini, %25:4'ü ise tamamını kendilerinin harcadığını belirtmektedirler. Kazandıkları paranın tamamını ailesine verenlerin oranı ise %18'dir. Sorunu olduğunda anne ya da babasıyla konuşanların oranı %67.6, arkadaşlarıyla konuşanlar %25.8'dir. Sorunlarını ustasıyla konuşan çocukların oranı ise sadece %5.2'dir.

Tablo 3: Araştırma Grubunun Çalıştıkları İş Kollarına Göre Dağılımı

İş Kolları	Sayı	%
Konfeksiyon	188	9.9
Motorculuk	444	23.5
Döşemecilik	25	1.3
Metal İşleri	273	14.4
Berberlik	235	12.4
Ayakkabıcılık	45	2.4
Elektrikçilik	156	8.2
Matbaacılık	14	0.7
Terzilik	23	1.2
Yiyecek Hazırlama ve Pişirme	98	5.2
Tesisatçılık	55	2.9
Ağaç İşleri	265	14.0
Tesviyecilik (Torna)	29	1.5
Elektronik	41	2.2
Toplam	1891	100.0

Tablo 4: Araştırma Grubundaki Çocukların Çalışma Yaşamına İlişkin Bilgilerin Dağılımı

Çalışmaya Başlama Yaşı	Sayı	%
10 yaş ve altı	68	3.6
11 yaş	213	11.3
12	495	26.3
13	507	26.9
14	355	18.9
15 ve üzeri	245	13.0
Toplam	1883*	100.0
Çocuğun Haftada Kaç Gün Çalıştığı		
4 gün	4	0.3
5 gün	422	22.5
6 gün	1213	64.7
7 gün	236	12.6
Toplam	1875*	100.0
Çocuğun Günde Ortalama Çalışma Saati		
8 saat	340	18.1
9-12 saat	1003	53.5
12 saatten daha fazla	533	28.4
Toplam	1876*	100.0
Yaptığı işi sevip sevmeme durumu		
Evet, seviyorum	1304	69.2
Bazı yönlerini seviyorum	513	27.2
Hayır, sevmiyorum	67	3.6
Toplam	1884*	100.0
İş Yerinde Ne Tür İşler Yaptığı		
Sadece getir-götür ve temizlik işleri	68	3.7
Sadece kendi mesleği ile ilgili işleri	599	31.9
Kendi işini ve bazende getir-götür işini	559	29.7
Kalfa gibi çalışıyorum	652	34.7
Toplam	1879*	100.0
Yıllık İzin Kulanma Durumu		
Bir yılı doldurmadığım için izin alamıyorum	233	13.1
Genellikle yıllık izin verilmiyor	1038	58.1
Yılda 7 gün veya daha az izin kullanıyorum	129	7.2
Yılda 8-15 gün izin kullanıyorum	236	13.2
Yılda 16-30 gün izin kullanıyorum	136	7.6
Yılda 31 veya daha fazla izin kullanıyorum	14	0.8
Toplam	1786*	100.0

*Bu soruları yanıtlamayanlar vardır.

**Yüzdeler yanıt veren kişi sayısına göre hesaplanmıştır.

Tablo 5: Araştırma Grubundaki Çocukların Aylık Kazançları

Çocuğun Aylık Kazancı	Sayı	%
Hiç ücret almıyorum	16	0.9
5.000.000TL ve altı	196	10.6
5.000.001TL - 15.000.000TL	567	30.5
15.000.001TL - 25.000.000TL	497	26.8
25.000.001TL - 35.000.000TL	285	15.3
35.000.001TL ve üstü	296	15.9
Toplam	1857*	100.0

*Aylık kazanç sorusunu 34 kişi yanıtlamamıştır.

Araştırma grubundaki çocukların %15'i iş yerinde kendisini korkutan-baskı yapan kişilerin olduğunu, %85'i ise olmadığını belirtmiştir. Çocukların %7.8'i ustası, %7.3'ü kalfalar, %2.3'ü patronu ve %1.0'i çırak arkadaşları tarafından korkutulduğunu ya da baskı yapıldığını belirtmişlerdir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Araştırma grubundaki çocukların 2/3'ünden fazlası kendisi okumak istemediği için öğrenimine devam etmediğini, %17.1'i geçim sıkıntısı nedeniyle, %10.8'i ise ailesi okula göndermediği için okuyamadığını belirtmiştir (Tablo II). DİE'nün 1994'de 6-14 yaş grubundaki çocuklarda yaptığı "Çocuk İşgücü Anketi"nde, Türkiye'de bu yaş grubundaki çocukların (ilk ve ortaöğrenim dönemi) %13'ünün bir öğrenim kurumunda okumadığı saptanmıştır (DİE; 1994). Milli Eğitim Bakanlığı'nın 1990 yılında yaptığı bir çalışmada 12-17 yaş grubunda olup, öğrenim görmeyen çocukların oranının %42 olduğu belirtilmektedir (Köksal SE., Lordoğlu K; 1993). Sonuç olarak ülkemizde ortaöğrenim dönemindeki çocukların 2/5'inin okuyamadığı ve 1/3'ünden fazlasının da "işçi" olarak çalıştırıldığı görülmektedir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın 1994 yılında 26 ilde ve 7 iş kolunda çalışan çocuklarda gerçekleştirdiği geniş kapsamlı bir çalışmada, çocukların yarısından fazlası (%54.4) okulda başarılı olamadığı için çalışmaya başladığını, üçte biri ise ailesinin ekonomik olarak gücü yetmediği için okuyamadığını belirtmiştir (T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı: ILO-IPEC Projesi; 1995). Ankara'da yapılan bir çalışmada, çocukların %42.5'inin kısa yoldan meslek edinme amacıyla, %34.7'sinin de ekonomik gerekçelerle çalışmaya başladığı saptanmıştır (Fişek G.; 1991.). Yine Ankara'da çalışan çocuklarda yapılan bir çalışmada "okula devam etmeme nedeni" olarak, %28'i kendisinin isteksiz olduğunu, %24'ü ailesinin O'nun ekonomik katkısına gereksinim duyduğunu, %21'i ise başarısızlığı nedeniyle okuldan belge aldığını belirtmiştir (Fişek G.; 1991.).

Araştırma grubundaki çocukların %66.8'inin "kendim okumak istemedim" demesine karşın, yarıdan fazlası (%51.6) eğer yeniden bir fırsat verilse öğrenimlerine devam

etmek istediklerini belirtmişlerdir (Tablo II). 1988'de, İzmir'de 12-18 yaşlarındaki çıraklarla yapılan bir çalışmada, çırakların %40'ı eğer yeniden bir fırsat verilse okumayı tercih edeceklerini belirtmişlerdir (Kozcu Ş.; 1991.). Bu sonuç çalışmamızın sonucuna benzer niteliktedir. Okuyamama nedenleri ne olursa olsun yukardaki sonuçlar çalışan çocukların okumaya ve eğitime özelemlerini ortaya koymaktadır.

Araştırma grubumuzdaki çocukların %63.2'sinin en az bir çalışan kardeşi vardır. 1994 yılında yapılan bir araştırmada, araştırma grubunun %43'ünün en az bir çalışan kardeşi olduğu saptanmıştır (T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı: ILO-IPEC Projesi; 1995). Bu çalışmayla karşılaştırıldığında araştırma grubumuzdaki çocukların çalışan kardeş sayısı oldukça yüksektir.

Araştırma grubunda yer alan çocukların çok büyük bir çoğunluğu (%93.6'sı) anne-babalarıyla geçimlerinin iyi olduğunu ve 2/3'ü (%67.6) sorunları olduğunda anne ya da babalarıyla konuştuklarını belirtmişlerdir. Bir çalışmada çalışan çocukların işyerine ve kendilerine ilişkin sorunları daha çok arkadaşlarıyla paylaştıkları saptanmıştır (Atauz, S.; 1991).

Araştırma grubunda yer alan çocukların %72.1'i 12-14 yaş arasında çalışmaya başlamışlardır ve çalışmaya başlama yaş ortalaması; 12.87 ± 1.46 'dir. Başka bir çalışmada, çocukların %85'inin 12-15 yaşları arasında çalışmaya başladıkları belirtilmiştir (T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı: ILO-IPEC Projesi; 1995). 1988'de Ankara'da Ostim Küçük Sanayi Bölgesi ve Siteler'de yapılan bir araştırmada, çocukların %38.8'inin çalışmaya başlama yaşının 12 ve altında olduğu, %39'unun ise 13 yaşında çalışmaya başladığı saptanmıştır (Atauz, S.; 1991). Çalışmamızda ve diğer çalışmalarda da görülmüştür ki çocuklar çok küçük yaşlarda çalışmaya başlamaktadırlar.

Araştırma grubundaki çocukların %18.1'i günde 8 saat çalışmaktadır ve %80'inden fazlasının yasal çalışma süresi olan günde 8 saatten fazla çalıştığı görülmektedir (Tablo IV). 1981'de Ankara'da yapılan bir çalışmada, çırakların %60'ının günde 8 saatten fazla çalıştırıldığı saptanmıştır (Tekin M.; 1991). Yine araştırma grubumuzdaki çocukların 4/5'inden fazlası (%83.3) haftada 6 ya da 7 gün çalıştıklarını belirtmişlerdir. Haftada 5 gün çalışanların oranı ise sadece %22.5'dir. Bu durumda çocukların çok büyük bir bölümünün hafta sonu tatilinin olmadığı görülmektedir. Hafta sonu tatili olan çocukların da bir bölümü tatillerini ailelerine yardım ederek, yani ev işlerinde, tarlada ya da ailenin iş yerinde çalışarak geçirdiklerini belirtmişlerdir. Başka bir çalışmada çocukların %40'ının hafta sonu tatilinin 24 saatten az olduğu saptanmıştır (Piyal B.; 1994). 1475 sayılı İş Yasası'nın 61. maddesi'nde, çocuk ve gençlerin çalışma süreleri günde 7.5, haftada 45 saatle sınırlanmış; bu sürelerin de eğitimini sürdüren çocuklarda eğitimi aksatmayacak biçimde düzenlenmesi öngörülmüştür. Tüm bu araştırmalarda, en az çalışan çocukların bile, yasal sınırın çok üstünde çalıştırıldığını görüyoruz.

Ancak bizim çalışmamızın sonucu diğer çalışmalarla karşılaştırıldığında, araştırma grubumuzdaki çocukların günlük ve haftalık çalışma süreleri diğerlerinden çok daha fazladır. Araştırma grubumuzdaki çocukların 1/4'ünden fazlasının günde 12 saatten fazla, %83'ünün de haftada 6 ya da 7 gün çalıştırılması yetiştiklere bile uygulanamayacak, çok ağır bir çalışma koşuludur. Bu konudaki yasalara işlerlik kazandırılmalıdır.

Araştırma grubundaki çocukların 2/3'ünden fazlası (%69.2) yaptığı işi sevdiğini, %27.2'si de bazı yönlerini sevdiğini belirtmiştir (Tablo IV). İzmir'de yapılan bir çalışmada, çocukların %82'si yaptığı işi sevdiğini belirtmiştir (Kozcu Ş.; 1991). Başka bir çalışmada ise yaptığı işi sevenlerin oranı %93.2 bulunmuştur (Piyal B.; 1994).

Araştırma kapsamındaki çocukların yarısından fazlası 5.000.001-25.000.000 TL arasında aylık kazancı olduğunu belirtmiştir (Tablo V). 16 yaşından küçüklerin %58.9'unun, 16 yaşından büyüklerin %31.8'inin, yaşlarına göre almaları gereken asgari ücretin altında bir ücretle (%0.9'unun hiç ücret almadan) çalıştırıldıkları görülmektedir (bu oranlar çocukların o tarihte yasal olarak almaları gereken asgari ücretler gözönüne alınarak hesaplanmıştır) (Resmi Gazete; 31 Ağustos 1996). DİE'nün 1994 Çocuk İşgücü Anketi'ne göre ekonomik faaliyette bulunan çocukların %79'u ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktayken, sadece %21'i gelir elde etmektedir. Gelir elde eden çocukların %88'inin aylık geliri 1994 yılı asgari ücretinin altındadır (DİE; 1994).

Araştırma grubundaki çocukların 2/3'ü (%66.6) sadece kendi mesleği ile ilgili işler yaptığını, %29.7'si kendi işiyle birlikte bazen getir-götür işlerini de yaptığını, %3.7'si ise sadece getir-götür işlerini yaptığını belirtmişlerdir (Tablo IV). Bu konuda yapılan geniş kapsamlı bir araştırmada, çocukların %32.0'sinin işyerinde asıl işi yaptığını, %46.9'unun da kendi işiyle birlikte getir-götür işleri de yaptığını; %21.2'sinin ise sadece temizlik ve getir-götür işleri gibi üretimle doğrudan ilişkili olmayan işleri yaptıkları saptanmıştır (Piyal B.; 1994).

Çalışmamızda doğrudan üretimle ilgili işleri yapan çocukların oranı belirgin olarak daha yüksektir ve yaptığı işi seven çocukların oranının yüksek olmasının üretime doğrudan katılan çocuk oranının yüksek olmasıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Çırakların %13.1'i henüz bir yılı doldurmadığı için yıllık izin kullanmadığını, %58.1'i çalıştıkları yerde genellikle yıllık izin verilmediğini belirtmişlerdir (Tablo IV). Ankara'da yapılan bir çalışmada çırakların %78'inin yıllık izin kullanmadan çalıştığı saptanmıştır (Atauz S.; 1991). Başka bir çalışmada ise çırakların %93'ünün hiç yıllık izin kullanmadıkları görülmüştür. Oysa 3308 sayılı "Çıraklık Eğitim Yasası"nın 15. maddesi "İş yeri sahibi çıraklara, bir sene öğrenimden sonra yılda bir ay ücretli izin vermekle yükümlüdür" demektedir (Eşmeliolu İ., Bayazit S.; 1990). Ancak çalışmamızda ve diğer çıraklarla yapılmış olan

çalışmaların sonucunda işverenin bu yasaya uymadığı ve çocukların çok büyük bir bölümünün hiç yıllık izin kullanmadan çalıştırıldıkları görülmektedir.

Sonuç olarak araştırma kapsamında yer alan, ergenlik döneminde olan ve öğrenim görmeleri gereken bir dönemde çalışan bu çocukların; çok erken yaşlarda çalışmaya başladıkları; yasal olarak belirtilen çalışma saatlerinden çok daha uzun çalıştıkları, yasal hakları olan yıllık izinlerini kullanamadıkları ya da daha kısa süreyle kullanabildikleri, yaşlarına göre almaları gereken asgari ücretin altında bir ücretle çalıştırıldıkları ve bu sonuçlarının ülkemizde çalışan çocuklar ile ilgili yapılan pek çok çalışmanın sonuçlarından daha kötü sonuçlar ortaya koyduğu görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Aksel, Ş.** (1997), "Psycho-social Characteristics of Adolescent Apprentices". A Report on the Child Labour Section. Urban Childhood Conference, Trondheim, 9-12 June, 1997.
- Atauz, S.** (1991), "Sanayi Kesiminde Çalışan Çocuklar". Çocukların Kötü Muameleden Korunması I. Ulusal Kongresi/12-14.06.1989. Çocuk İstismarı ve İhmali. Gözde Ofset. Ank.
- Bequale A., Boyden J.** (1995). Çocuk İstihdamıyla Mücadele (Çev:Tayşi Ş.). ILO-Uluslararası Çalışma Bürosu/Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. Ankara,
- Bordın, C.** (1995). Çocuk Çalıştırılması ile İlgili Politika Hazırlanması ve İş Denetimi-Çalışma Yaşamında Çocuk Psikososyolojik Yaklaşım. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Uluslararası Çalışma Bürosu-ILO. I.Baskı. Ankara.
- Bulutay, T.** (1995). Türkiye'de Çalışan Çocuklar. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü-Uluslararası Çalışma Örgütü. DİE Yayın No:1840. Ankara.
- Çelebioğlu, Z.** (1997). Uluslararası Çocuk İşçilik Konferansı Raporu. Çalışma Ortamı. 35-36: 16-22.
- DİE Hane Halkı İşgücü Anketi Sonuçları-Nisan, 1996.** Devlet İstatistik Enstitüsü Matb. Yayın No:2007. Ankara, 1997.
- Derrien, J.M.** (1994). Çocuk Çalıştırılması ile İlgili Politika Hazırlanması ve İş Denetimi-Eğitim Klavuzu (Çev:Başçıl H., Piyal B.). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü-Uluslararası Çalışma Bürosu/Ankara. Çalışma Yönetimi Bölümü. No:36. Ankara.
- Eşmelioğlu İ., Bayazit S.** (1990). İş ve Sosyal Güvenlik Mevzuatı Açısından İşletmelerde Çıraklık ve Meslek Eğitimi Uygulamaları. Ankara.
- Fişek, G.** (1993). "Çocuklar Çiçektir... Ya Çıraklar?" Çalışma Ortamı. 8:2-7.
- Fişek, G.** (1993). "1990'ların Çocuk Politikası Ulusal Kongresi'ne Sunulan Çalışan Çocuklar Raporu." Çalışma Ortamı. 8:37-40.
- Fişek, G.** (1993). "Çalışan Çocuklara Özel Sağlık Riskleri." Çalışma Ortamı. Vol 8:13-17.
- Fişek, G.** (1991). "Çocuk İşçilerin Sorunları." Çocukların Kötü Muameleden Korunması I. Ulusal Kongresi/12-14 Haziran 1989. Çocuk İstismarı ve İhmali. Gözde Ofset. Ankara, 1991.
- Fişek, G.** (1993). "Çocuk İşçilerin Mediko-sosyal Sorunları Araştırması". Çalışma Ortamı.8:27-33.
- Gökler B.** (1995). "Çalışan Çocuklarda Çocuk Kimliğini Yeniden Oluşturmak." Çalışma Ortamı. 22:33-34.
- ILO** (1996). Child Labour-Targeting the Intolerable. International Labour Office. Geneva.
- ILO, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı-Çalışma Genel Müdürlüğü** (1995). Daha Alınacak Çok Yol Var - Günümüz Dünyasında Çocuk İşgücü. Ankara.
- Kozcu, Ş.** (1991). "Çıraklarla İlgili Bir Ön Çalışma." Çocuk İstismarı ve İhmali. Gözde Repro Ofset. Ankara.
- Köksal S.E., Lordoğlu K.** (1993). Geleneksel Çıraklıkta Çocuk Emeğine-Bir Alan Araştırması. Friedrich Ebert Vakfı Yayını. İstanbul.
- Milli Eğitim Bakanlığı Çıraklık Yaygın Eğitim Merkezi Genel Müdürlüğü Çalışma Raporu.** (1995). Çıraklık Eğitim Merkezlerinde 1994-1995 Öğretim Yılında Eğitim Gören Aday Çırak, Çırak ve Kalfa Sayıları. Ankara.
- Piyal, B.** (1994). Çalışan Çocukların ve Gençlerin Sorunlarının Çözümünde Katılımın Sağlanması ve Yerel Yönetimleri Önemi. Gençlik ve Kent Yönetimi (Ed.Yıldırım F.). WALD-Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi. Kent Basev. İstanbul.
- Resmi Gazete.** 31 Ağustos 1996-Sayı: 22743. Sayfa 80. Sigorta Primleri Hesabına Esas Alt ve Üst Sınırlarda 1.7.1996 Tarihinden İtibaren Geçerli Tutarları Belirten Duyuru
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.** (1995). ILO-IPEC Projesi, Çalışan Çocukların Korunması İçin Politika ve Eylem Programı Yöntem Önerisi. Ankara.
- T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü:** Çocuk İşgücü 1994.
- Tekin, M.** (1991). "Çırak Olarak Çalışan Çocuklar Üzerine Yapılan Bir Çalışma." Çocukların Kötü Muameleden Korunması I. Ulusal Kongresi/12-14 Haziran 1989. Çocuk İstismarı ve İhmali. Gözde Ofset. Ankara.
- The State of the World Children 1997.** Focus on Child Labour. UNICEF (Executive Director: Belamy C.). Oxford University Press. U.K.
- Türk-İş Çalışan Çocuklar Bürosu (Ed. Karabulut Ö)** (1991). "Çalışan Çocuklar - Türkiye'de ve Dünyada Çalışan Çocuk Sorunlarına Genel Bakış. Ankara.
- Yıldız A.N.** (1995). Çocuk İşçiler ve Küçük ve Orta Ölçekli İş Yerlerinde İşçi Sağlığı İş Güvenliği Sorunları-Durum Saptama / İşyerleri Ortak Sağlık Birimi Modeli Oluşturma Çalışması. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı-Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Ankara.